

Zbornik je zabilježio i promocije dva druga zbornika. *Drugi svjetski rat – 50 godina kasnije*, rezultat je skupa održanog pod istim imenom 20.–22. septembra 1995. godine u Podgorici, u organizaciji Crnogorske akademije nauka i umjetnosti i Srpske akademije nauka i umjetnosti, a povodom obilježavanja pedesetogodišnjice završetka Drugog svjetskog rata, u kojem je objavljeno 99 saopštenja.

Promocija Zbornika radova *Iz istorije Bosne i Hercegovine*, br. 1 nije, nažalost, zabilježena, mada je u sadržaju najavljena.

Sadržaj zbornika obuhvata još, uz uvodne napomene, otvaranje kongresa sa pozdravnim riječima i telegramima, sadržaj rada prve i druge plenarne sjednice, te radove sve tri sekcije, rezoluciju i završnu riječ, te i adresar učesnika kongresa.

Energija utrošena na izradi saopštenja, pojedinih referata i ovog Zbornika poticajna je za svakog historičara, zaslužuje njegovu pažnju i niveliše ignoranciju.

Sonja Dujmović

Historians of the Future: Workshop 13-19. March 2000, University College London, School of Slavonic and East European Studies, Centre for South-East European Studies, London*

Nije tačna pretpostavka da upotreba termina podrazumijeva i njegovo potpuno poznavanje. Pogotovo, ukoliko je taj termin uvriježen, gotovo pomodan u određenom trenutku. Pozitivna strana je ta, što vokacijom i profesionalnom etikom odlikovani historičari uvijek nanovo pokušavaju da definišu određeni pojam. U ovom slučaju riječ je o Jugoistočnoj Evropi. Politizacijom i ratom intonirani prostor ponovno je, i to naglašeno, u centru pažnje stručnjaka svih profila. Historičari, pozvani po ko zna koji put da naukom osnaže određene političke pretpostavke i smjernice, opet nemaju pravi odgovor koji bi zadovoljio javnost. Ali, i ne odustaju, bez obzira što nema definitivnog stava o tome šta je Jugoistočna Evropa i koji su to kriteriji koji bi zadovoljili već sve dosada ponuđene zahtjeve pri definisanju ovog prostora. Jedan od najčešćih kriterija identifikacije Jugoistočne Evrope je njeno posmatranje kao regionalne jedinice u relaciji sa Zapadnom Evropom. Vrijeme i događaji očito pokazuju da pristalice ove teze duboko osjećaju nedostatke svoje postavke, te da se, ignorišući cjelinu evropskog prostora, njegove zajedničke odlike i unutrašnje veze, još uvijek bore sa pokušajima da poreknu zajedništvo prostora, u biti šire i dublje, nego što to žele priznati.

* U radu je korišten izvještaj organizatora (CSEES), upućen Britanskom Savjetu

U sklopu pobuđenog interesa za ovaj prostor i debata koje se vode na svim nivoima, u Londonu je između 14. i 17. marta ove godine Centre for South-East European Studies (CSEES) pri The School of Slavonic and East European Studies, University College London organizovao seriju okruglih stolova za istoričare iz Jugoistočne Evrope, finansiranih od strane Britanskog Savjeta. Organizacija okruglih stolova je bila inspirisana ubjedenjem da istorija i istorijska profesija igra centralnu ulogu u politici i ideologiji Jugoistočne Evrope i da je vrlo važno da istoričari Jugoistočne Evrope zajedno sa kolegama sa Zapada ocrtaju probleme i razmjene iskustva. Dakle, ciljeve ovog okupljanja organizator je definisao na sljedeći način:

- da se podstakne razmjena ideja među ključnim članovima nove generacije istoričara u Jugoistočnoj Evropi, kako među njima, tako i sa njihovim kolegama sa Zapada u vjeri da bi ovaj dijalog, uz napredovanje uzajamnog razumjevanja, mogao pridonijeti naporima da se osigura mirna budućnost u regionu;

- da se olakša otvorena diskusija oko ključnih stajališta u istoriografskoj produkciji u regionu, u cilju da se prevaziđu skučene definicije "prihvatljive" istorije;

- da ohrabri slobodnu razmjenu pogleda učesnika oko istraživačkih metoda i prakse podučavanja;

- takođe, dijalog bi uključivao i sljedeća pitanja: kako ocrtati okvire u kojima bi istorija bila pisana i promišljena u Jugoistočnoj Evropi; kako akademska istorija otvara javne debate i kakva je javna uloga istoričara u društvu; u kojoj mjeri je zajednička istorija u regionu moguća i koliko željena; te, u kojoj mjeri istoričari Jugoistočne Evrope nude naznačene probleme i rješenja Zapadnoj Evropi, a i svojoj sredini.

Pozvani i stalno prisutni su bili istoričari iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Grčke, Hrvatske, Jugoslavije, uključujući Kosovo, Makedonije, Rumunije, a posjećivali su okrugle stolove studenti sa CSEES-a i drugih britanskih univerziteta, kao i istraživači i postdiplomci iz regiona, koji trenutno rade u Britaniji. Sve u svemu, oko 40 istoričara je uzelo učešće u radu tokom sedmice. Šarolikost problematike i perioda istorije kojom se bave, kao i mješavina dobi i profesionalnog statusa, kao i ustanova u kojima rade su bili preduslovi da učesnici lakše ponude perspektive rješenja ponuđenih spornih pitanja.

Problematika je fokusirana oko četiri široke teme:

1. Institucionalni okviri rada na istoriji;
2. Prostori za debate: istorija u javnoj sferi;
3. Zajednička istorija u regionu?
4. Šire istoriografske debate.

Kraj sedmice je bio rezervisan za jednodnevnu konferenciju, nazvanu: Post-Kosovski Balkan: perspektive pomirenja, u organizaciji Dejana Đokića i Stephanie Schwandner-Sieveres sa CSEES-a.

U okviru prvog dana rada učesnici su pozvani da upoznaju prisutne sa uslovima rada u svojoj sredini, te je ovako široko postavljena diskusija ponudila razumjevanje onoga kako institucionalni kontekst formira ono što nazivamo istorijom Jugoistočne Evrope, kako ta infrastruktura discipline nudi pojedincu, istoričaru izbor u odabiru svoga rada, razlike u istraživačnom radu i podučavanju, te pritiscima koji determinišu rad istoričara. Između ostalog, učesnici su naglasili često konzervativni institucionalni okvir u kom rade, a koji ograničava mogućnosti za mlade istraživače.

Jedan od problema se pojavljuje i generacijski, profesionalni sukob po pitanju metodologije rada, izbora tema, načina i stila prezentacije izvršenog istraživanja. Zatvorenost kruga, nepromjenjiva politika i mentalitet stare generacije su još uvijek prisutni, te onemogućavaju napredovanje mladih istraživača. Uz nedovoljno uvažavanje njihovog rada i bez finansijske podrške, mlada generacija vrlo brzo napušta naučni rad, jer gubi motivaciju za ovu disciplinu. Uz to, istraživači su često prinuđeni da svoj program rada prilagođavaju ili postojećim političkim potrebama ili potrebama stranih organizacija koji podupiru istraživački rad, s tim, da je ta podrška uvijek kratkoročna i vrlo često van okvira akademskog, oficijelnog programa. Još je dodatno otežavajuće, što uključivanjem u rad nevladinih organizacija, istraživači gube podršku oficijelnog profesionalnog "kora".

Već otežanu komunikaciju na svim poljima dodatno opterećuju i jezički "sukobi" u regionu.

Drugi okrugli sto se ticao odnosa između akademske istorije i dnevne politike. Zbog prirode politike, naročito zbog specifičnog karaktera političke sfere u Jugoistočnoj Evropi tokom ovog stoljeća, istoričari su igrali centralnu ulogu u političkim debatama u regionu. Ali tenzije između akademske javnosti i političara bi se mogle posmatrati kao problem u kome se nalaze svi istoričari, ma gdje radili. Diskusija se koncentrisala na školske udžbenike kao mjesto gdje se sukobljavaju sve različitosti zainteresovanih, od istoričara, političara, države i roditelja do učenika, kao i na mogućnosti da se eliminišu već osnaženi nacionalni stereotipi, te ohrabri kritička analiza i uvedu nove teme.

Mediji, popularna sjećanja i svjedočenja, Internet, bave se prošlošću, naročito onim spornim i kontraverznim pitanjima, te je ovo javno "pravljenje" istorije vrlo često poligon za političke sukobe. Postoji generalno stanovište da istoričar ima javnu odgovornost u svim visoko politiziranim okruženjima i insistira na argumentima i profesionalnim standardima nasuprot izazovu jasnih i jednostavnih odgovora medija, i to je činjenica, da autoritet istoričara u javnim izjavama o prošlosti nije uvijek bez izazova. S jedne strane nizak nivo

profesionalnih standarda diskredituje ideju o objektivnosti, a sa druge strane akademsko insistiranje na kompleksnosti ostavlja otvoren prostor za demagogiju, politizirane novinare i amatere.

Očito je da politika i političari uvijek imaju jasna rješenja i jasan jezik, prihvatljiviji i prijemčiviji za javnost, nasuprot istoričarima čija nedorečenost i retorika ubija njen interes.

Atmosfera prošlog sistema, čini se da je opstala u jednom od važnijih segmenata discipline, u (ne)postojanju kulture dijaloga. Pod ideološkim pritiscima i opterećeni lokalizmom i konzervativnom sviješću, i stručni krugovi još uvijek nemaju svijesti o potrebi za otvorenim forumom i prednostima koje on pruža.

Učesnici su dozvolili mogućnost da se istorija u regionu vrlo često pisala u cilju kompromitovanja drugih istoričara. Mada je uočeno, da je i u bliskoj prošlosti postojala potreba za diskusijom među istoričarima, i to u smislu razvijanja kulture debate.

Kao posebni gosti ovog okruglog stola pojavila su se tri uvažena profesora (Richard Clogg - Oxford, Richard Crampton - Oxford, Mark Wheeler - Derby) sa svojim predavanjima.

Treći okrugli sto je fokusirao problem zajedničke istorije regiona. Pitanja o kojima se diskutovalo su sljedeća: ko želi zajedničku isiju i, osim međunarodnih tijela za podršku nauci, šta se misli da bi se time dobilo; koje bi to bile teme i metodologije s kojima bi se to moglo uraditi; da li bi to bilo uskili rezultat političkog pomirenja i tolerancije; da li bi bilo shvaćeno kao protivteža ili korektiv za neusklađene nacionalne istorije; da li bi se regionalna istorija mogla pisati samo uz savladavanje političkih konflikta i da li je to poželjno; da li bi se specifičnostima i razlikama približili putem komparativnog rada na zajedničkim temama. Učesnici okruglog stola su bili spremniji na bacanje svjetla na neka od postavljenih pitanja sa kojim su suočeni. Oni su se više složili oko toga da postoje još uvijek crne rupe u historiografiji, koje su primarne za rješavanje i oko potrebe da se provedu bazična istraživanja na čitavoj seriji spornih pitanja.

Potreba organizatora da opipa puls učesnika i uvidi količinu spremnosti za zajednički rad naišao je izgleda na zid zbunjenosti, u prilici kada se treba iskazati stepen nemoći pri djelovanju u vlastitoj sredini svakog istoričara, pa bio on predavač ili istraživač. Spremnost prisutnih za zajednički rad nije bila sporna, ali navedeni primjeri kako se radi u državama ovog regiona ukidaju svaki entuzijazam: svi susjedni narodi su neprijatelji (a najveći Turska, što je u šali navedeno kao zajedničko svima, te da se u tom smislu može uspostaviti saradnja); narod dotične države je imao državu i dok tog naroda u ovom regionu nije ni bilo; nacionalnih manjina gotovo da i nema; granične teritorije susjeda nisu u stvari njihove, već dotične države; islam se priznaje samo kao arapski, ali

ne i naroda u vlastitoj državi; mjenjanje istorijskih fakata na račun susjednih država; produkcija literature u kojoj se veliča vlastita država i narod; etc. U svakom slučaju slika drugih je uvijek loša. Izlaz pojedini istoričari traže u saradnji sa partnerima van regiona, u korištenju literature sa Zapada, što je izazvalo razočarenje kod organizatora.

Na četvrtom okruglom stolu vođena je široka diskusija o istoriografiji, teoriji i istorijskim metodama i politici i istoriji u prehtodnom periodu. Nekoliko učesnika navelo je nastojanja da se nađu načini stajališta o istoriji, koji bi prevazišli državno-političke ili nacionalne okvire (mikro-istorija i socijalna istorija; saradnja između istorije i antropologije; teme o istoriji žena, migracijama, socijalnim pokretima, zakonu, metode korištene u komparativnim projektima, mnogobrojna kršenja istog problema...) Osim ovih ponudena su za razmišljanje i pitanja obrazovanja, vojske uopšte, strukture balkanskih društava, etc...

Traženje utočišta u temama koje bi se mogle nazvati marginalnim moglo bi se kritikovati kao težnja za izbjegavanjem politike i konfrontirajućih spornih pitanja koja djele ne samo istoričare već i narode, pa i države - i tu treba naglasiti da je privrženost modernim istoriografskim trendovima naglašeno kod zapadnih stilista čija razmišljanja ne odražavaju realnosti Jugoistočne Evrope. Ali i takva stajališta mogu biti branjena u smislu da nisu neophodno trivijalna ili beznačajna, a takođe koriste analitičke kategorije koje definiše istorija. Oni takođe pronalaze nove crne rupe, dovode ih u fokus interesa i pomažu da se redefinišu, više gradeći nove modele i metode, nego što odbacuju stare.

Učesnici su i dalje naglašavali upliv politike na profesiju u regionu, a potrebu za njenom nezavisnošću; o manipulacijama u profesiji, nepostojanju javnih debata, o potrebi za istorijskom distancom, crnim rupama u istoriografiji i mnogim drugim problemima sa kojim se susreću u svojoj sredini.

Zaključak organizatora je da će istoričari uvijek biti bliski mogućnostima za eksperimentisanje sa novim metodama i različitim tipovima istorije; velika otvorenost drugim disciplinama i teoretski i metodološki je stimulans koji oni podržavaju; potreba da se izgradi kultura debate posebno je izražena naspram posesivnosti ili otporu novom. Sve ove stvari su jednako potrebne za one koji se bave istorijom Jugoistočne Evrope, ali one ne mogu biti dovoljne bez obavezivanja da će se konfrontirati sa kontraverznim i bolnim spornim pitanjima u prošlosti i sadašnjosti regiona. Uočeno je da istoriografski pluralizam nije dovoljan sam po sebi. Prihvatanje korisnoga iz iskustva drugih i nove inicijative su naznačene, kao i zajedničko stajalište da bi se mnogo toga i moglo i trebalo učiniti, a u cilju otvaranja prostora za međusobnu komunikaciju. Kao primjer je navedeno Udruženje za društvenu istoriju iz Beograda (Association for Social History, www.udi.yu.org), pod okriljem prof. Andreja Mitrovića.

Kao pozitivne strane okruglih stolova organizator je naznačio stimulatívne debate i slobodnu razmjenu pogleda i informacija, ali je bilo i drugih.

Prije svega to je bila šansa da se uspostave lični kontakti kolega koji rade na sličnim oblastima. To je, uostalom, važan dio svake međunarodne konferencije, ali su se učesnici složili da je mogućnost uspostave mreže specijalno vrijedan aspekt ovog događaja jer je prisutan nedostatak infrastrukture koja bi poduprla komunikaciju među istoričarima koji rade u Jugoistočnoj Evropi. Da li zbog nedostatka sličnih sastanaka ili jezičkih barijera ili zbog oficijelnih barijera podignutih između država u konfliktu, istoričari ovog regiona su imali teškoća oko dobivanja informacija o tokovima u struci u susjednim državama i vrlo često su bili obavješteniji o zapadnoj historiografiji ili preko nje saznavali o dešavanjima u svom okruženju. Ovi okrugli stolovi CSEES-a su bili i šansa za susret kolega u kojem su raspravljani zajednički problemi i interesi i izmjenjene informacije u neformalnoj i neutralnoj atmosferi. Profesionalna komunikacija je prevagnula nad političkim i nacionalnim stajalištima. Važno je napomenuti da su statusne pozicije bile neutralizovane željom za održanjem široke diskusije.

Ponuđeni su i prijedlozi za unapređenje komunikacije među istoričarima Jugoistočne Evrope na posljednjoj sesiji, ali ponuđena su i tri konkretna prijedloga:

1. Mogućnosti za komunikaciju, već ponuđene preko Interneta bi trebalo iskoristiti, u cilju kreiranja jednog elektronskog časopisa u kojem bi se otvorio prostor za abstrakte novih, publikovanih istraživanja, na engleskom jeziku. Prijedlog je podržan, ali to zahtjeva pronalaženje finansijske potpore, kao i angažman na izradi rasporeda učesnika. U kratkom vremenu, procirkulisati će e-mail, a informacija o tome će se moći dobiti na CSEES web stranici (<http://www.ssees.ac.uk>)

2. Iskorištenje prednosti elektronske mreže zavisi u najmanju ruku od minimuma ličnih kontakata. Okupljena grupa je predložila da se sastanci, kao ovaj, redovno održavaju, možda kao baza za novu asocijaciju istoričara iz Jugoistočne Evrope, sa ciljem da se ponudi novi prostor za akademske debate i za konfrontaciju oko nekih spornih pitanja u historiografiji. CSEES i partneri u regionu bi tražili finansijsku podršku za buduća takva dešavanja, sa prijedlogom da se sljedeći održi u regionu, te da bi tematski bio uži, fokusiran na određeni, specifični problem.

3. Personalni kontakti bi se iskoristili u svrhu razmjene iskustava pri praksi predavanja, sačinjavanja školskih planova i programa, te unapređivanja udžbenika. Novi načini korištenja finansija bi dobrodošli, jer su postojeće promjene u regionu uglavnom donijele restrikciju.

Zahvaljujući savršenoj organizaciji, za koju su najviše zaslužni predavači sa CSEES-a Wendy Bracewell, Peter Siani-Davies, Celia Hawkesworth, Alex Drace-Francis, kao i drugi nepomenuti, učesnicima je omogućeno upoznavanje

sa programima finansiranja, posjećivanje Britanskoj biblioteci (The British Library), prisustvovanje "predavanjima" na postdiplomskim studijima na CSEES-u, kao i upoznavanje sa drugim sadržajima Londona, te s tom neočekivanom neformalnošću i rušenje stereotipa o hladnim Britancima.

Uspostavljanje kontakta sa kolegama iz regiona i sa Zapada, razmjena informacija, te viđenje organizacije skupa, uzorno je i neprocjenjivo iskustvo i podsticaj, ako ni u čemu, onda u spoznaji da strukom određeni, vrlo često neshvaćeni, nejasni, pa i dosadni javnosti i društvima iz kojih dolaze, historičari su očigledno razumljivi i bliski jedni drugima, bez obzira na mnogostruke granice koje ih dijele.

Sonja Dujmović

Časopis za suvremenu povijest 33, br. 1, Zagreb 2001., str. 282.

Za duže od tri decenije izlaženja (prvi broj se pojavio 1969.) *Časopis za suvremenu povijest* u Zagrebu se nametnuo kao nezaobilazna historiografska publikacija u Hrvatskoj, na čijim stranicama, uz brojne afirmirane historičare, oštre pera mladi hrvatski (i ne samo hrvatski) povjesničari. Izdavač časopisa je Hrvatski institut za povijest (bivši Institut za historiju radničkoga pokreta) koji je danas sa preko 40 znanstvenika zasigurno najznačajnija historiografska institucija u Republici Hrvatskoj. Premda suočen sa nizom problema, sa kojima se i inače suočavaju slične institucije, i izložen brojnim izazovima, kojima se ponekad i sam teško uspijeva odhrvati, ovaj je Institut, okupljajući mlade historičare, koji se u historiografskoj znanosti afirmiraju kroz raznovrsnu izdavačku djelatnost Instituta, zasigurno ponajviše doprinio, i još uvijek doprinosi, afirmaciji historijske znanosti u ovoj zemlji. Premda na tom putu afirmacije znanosti postoji niz prepreka i slatkorječivih zamki u koje je lahko upasti, Institut je na stranicama *Časopisa za suvremenu povijest* otvarao prostor za iskazivanje različitih znanstvenih pogleda, te je stoga veoma često bio ispunjen polemikama. Uredništvo časopisa, koga čine ne samo historičari sa Instituta, nego i profesori sa Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta (a ove se dvije institucije u historiografskim krugovima, ali i općenito u hrvatskoj javnosti, sve češće smatraju konkurentskim i čak suprotstavljenim) uspijeva održati časopis na zavidnoj znanstvenoj razini, ali i dinamiku izlaženja koja je na našim prostorima za znanstvene časopise teško zamisliva (časopis izlazi tri puta godišnje). Zamjetno je, ipak, da se u časopisu može pročitati ogradna kako "Uredništvo ne odgovara za navode i gledišta iznesena u pojedinim priložima", što je samo dokaz otvorenosti i jednoga usmjerenja ka kritičkome sagledavanju povijesnih zbivanja.